

УДК 372.882:801.73

ГОЛОВЧЕНКО Н.І., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри видавничої справи та редагування університету “Україна”

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ З УРАХУВАННЯМ СТИЛЮ

***Анотація.** Проблема вивчення художнього тексту як явища художнього стилю. На основі аналізу ґрунтовних наукових джерел тлумачиться низка базових теоретичних понять до теми, накреслюються методологічні підходи до стильового аналізу літературного твору.*

***Ключові слова:** мистецтво слова, художній текст, художній стиль, структура художнього стилю, стильова константа, стильова домінанта, стильовий аналіз.*

***Аннотация.** Проблема изучения художественного текста как явления художественного стиля. На основе анализа авторитетных научных источников излагаются базовые теоретические понятия к теме, определяется методология стилевого анализа литературного произведения.*

***Ключевые слова:** искусство слова, художественный текст, художественный стиль, структура художественного стиля, стилевая константа, стилевая доминанта, стилиевой анализ.*

***Sammery.** The problem of studying of literary text as phenomenon of literary style. On the basis of analysis of authoritative scientific sources the range of basic theoretical concepts of the topic is defined, the methodology of style analysis of literary work is determined.*

***Keywords:** art of word, artistic text, artistic style, structure of artistic style, stylish constant, stylish dominant, stylish analysis.*

Постановка проблеми. Нині художній текст вивчається як мистецтво слова та система загальнолюдських етичних цінностей. Час, коли літературний твір прикладався до певної політичної ідеології, відійшов у минуле. Однак, як засвідчує досвід, науковцями донині не напрацьовано спільних підходів до аналізу літературного твору як явища художнього стилю. Проблема тлумачення художнього тексту з урахуванням стилю потребує чіткого означення низки найважливіших теоретичних понять, зокрема художній стиль, структура художнього стилю, стильова константа, стильова домінанта, її визначення основ стильового прочитання художнього тексту.

Метою статті є визначення наукових підходів до пояснення зазначених категорій, окреслення системно-структурного шляху вивчення художнього тексту з урахуванням стилю.

Виклад основних положень. Щодо художньо-естетичних аспектів літературного твору в науково-методичних джерелах найчастіше вживаються два терміни – стиль і художній стиль. Поняття стилю нині є багатограним, а в багатьох аспектах – невизначеним. Про стиль говорять мистецтвознавці, лінгвісти, літературознавці, культурологи. Вважаємо, що розгляд цієї категорії варто будувати у співвіднесенні з поняттям класичного стилю. Термін “класичний” у літературознавстві тлумачиться як “зразковий, художньо довершений, приналежний до фонду світової літератури” [14, с. 363], а поняття “класичного стилю” пояснюється як стиль, що уклався на певному етапі розвитку національних літератур, етапі, що характеризується формуванням літератури нового часу і створенням національного ідеалу в мистецтві. Як зазначає літературознавець І. Подгаєцька: “Класичний стиль – це міра, котрій притаманно слугувати орієнтиром (але не нормою) стильового руху національних літератур.

Таким чином поняття класичного стилю є категорією історичною, що має як загальні типологічні властивості, так і національні форми буття” [20, с. 45 – 46]. В. Кожинів зауважує, що класичний стиль в кожній національній літературі виступає певним чином як “міра”, “зразок”, “ідеал” (але не еталон) літературного стилю загалом [9, с. 67].

Константи класичної міри визначені ще Аристотелем: “ясність” (простота; доступність широкому загалу), “гармонія” (нехаотичність; співвіднесення пафосу, патетики, незвичної форми і змісту), “природність” (відповідність дійсності за характером, віком, статтю, національністю) [12]. І. Подгаєцька слушно підсумовує: класичний стиль – таке художнє ціле, в якому багато що можна передбачити, але в якому немає різкого виявлення, домінування будь-якої форми: обраної теми, стилістичного прийому або навіть шару реального життя [20, с. 43].

Предметом розгляду в літературознавстві є художній твір, текст як художнє ціле, з урахуванням образної наповненості мовних одиниць, у своїй жанровій своєрідності. У тлумаченні поняття художнього стилю серед літературознавців існують значні розходження. Як зазначає Д. Наливайко: “Одні більше тяжіють [15] до мистецтвознавчого розуміння стилю як категорії естетичної [16], інші ж більш схильні до філологічного розуміння стилю як категорії передусім мовної, як принципів і форм використання мови в художній літературі, організації її зображально-виражальних засобів і можливостей” [17, с. 4]. Ще один суперечливий момент у розумінні стилю відзначає М. Гіршман: частина літературознавців включає у поняття стилю зміст і форму літературних творів і характеризує стиль як індивідуальну своєрідність письменницької творчості в цілому [3, с. 4]. Йдеться про роботи Л. Тимофєєва [26] і Г. Поспєлова [22]. Інші вчені, зокрема О. Соколов, говорять про стиль як закономірну організованість елементів художньої форми: “Стиль є художня закономірність, що об’єднує як його носії всі елементи форми художнього цілого й визначається його чинниками – ідейно-образним змістом, художнім методом і жанром даного цілого” [25, с. 130].

Переважає більшість літературознавців пов’язують поняття стилю не лише з формою, а й зі змістом твору, його ідеєю й проблематикою, образною системою, особливостями світогляду митця. В. Жирмунський писав, що художній стиль письменника є вираженням його світогляду, втіленим в образах мовними засобами [7]. Тобто, стиль як явище форми неможливо вивчати без урахування ідейно-образного змісту твору.

У довідкових виданнях донині традиційно подається таке пояснення терміна стиль: (лат. *stilos* – грифель для писання) “...сукупність ознак, що характеризують твори певного часу, напряму, індивідуальну манеру письменника” [13, с. 641]. Пояснюючи низку явищ, пов’язаних зі стилем, укладачі Літературознавчого словника-довідника (2007) Р. Гром’як, Ю. Ковалів, В. Теремко зазначають: “Все це “несе” на собі стильову домінанту, яка відчувається у процесі естетичного сприймання твору, але важко піддається дослідженню і логічному поясненню, якщо елементи, які виражають стильову визначеність твору, беруться окремо чи навіть у сукупності. Тому й виникає необхідність характеристики стилю як художньої закономірності...” [13, с. 642].

У сучасному літературознавстві (працях О. Соколова, Д. Наливайка, М. Гіршмана, І. Подгаєцької, А. Ткаченка, Н. Шумило, О. Ніколенко, Л. Кисельової, Г. Клочека та ін.) сформувався чітка тенденція до тлумачення художнього стилю як художньої закономірності тексту. Д. Наливайко обґрунтував таке бачення стилю. “До сутності поняття стилю належить питання про художню закономірність у доборі й поєднанні елементів твору, що породжують єдність, котра сприймається як необхідність, як утілення внутрішнього художнього закону” [17, с. 7]. Там, де відсутня ця

закономірність, цей внутрішній закон, що добирає й ладнає компоненти твору, там немає стилю. Не в кожному творі, зазначає Д. Наливайко, належним чином виявляється стиль як необхідна організація художнього вираження, як вища естетична доцільність. Саме стиль може слугувати надійним еталоном у з'ясуванні значущості художніх явищ. Д. Наливайко дає таке визначення стилю: “Стиль – це не сама форма, не “синтез форм”, а формотворче начало, певний внутрішній закон художньої творчості, що визначає ритм і композицію, характер образотворчості й інтонацію, всю своєрідність “художньої мови” творів, котра, як відомо, не зводиться до мовно-стилістичних засобів, а включає й “надмовні” елементи” [17, с. 8].

Оскільки художня література нині вивчається як один із видів мистецтва – мистецтва слова, вважаємо за доцільне для характеристики художньо-естетичних параметрів тексту використовувати термін “художній стиль”. Цілком припустимо вживати й синонімічне до ключового поняття “художній стиль” формулювання “стиль”. Виходячи з того, що в низці робіт сучасних науковців художній стиль тлумачиться як складне діалектичне утворення змісту і форми, зазначимо: художній стиль – це внутрішній закон художньої творчості, що виявляється на рівні художньої форми тексту, яка, у свою чергу, зумовлена ідеєю та змістом твору, художнім методом, філософсько-естетичними уподобаннями, світоглядом письменника, низкою історичних чинників.

Актуальною проблемою сучасної науки є методологія комплексного вивчення художнього стилю твору. Для з'ясування цього питання необхідно витлумачити поняття “структури стилю”, тобто внутрішній механізм стилетворення (“структура” від лат. *structura* – побудова, розміщення, порядок). Історія літературознавства засвідчує кілька підходів до вирішення цього питання. П. Сакулін використовує термін “морфологія стилю”: “Морфологічний опис стилю має вибудовуватися на тому, що специфічно й характерно для нього, найліпше шляхом порівняння... Морфологічні ознаки стилю слід шукати: а) в його тематиці; б) в його ейдології; в) в композиції переважаючих жанрів; г) в семантиці й композиції поетичної мови” [23, с.143]. Ю. Борев таким чином характеризує структуру стилю: “Стиль багаточаровий. Він у різних своїх складових у згорнутому вигляді вміщує в себе і цілісність авторської особистості, і цілісність художнього задуму твору, і типологічні риси художнього напрямку, і всю ту історичну традицію художньої культури, на яку спирається творчість поета” [1, с. 81]. Структурними елементами стилю Ю. Борев називає: “прафеномен” культури, регіональну стилістичну єдність; стиль національної культури; національно-стадіальний стиль певного народу (стиль напрямку); стиль течії; індивідуальний стиль митця, тобто індивідуальний тип художнього мислення; стиль періоду творчості певного митця; стиль певного твору; епохально-стадіальну стилістичну спільність (класицизм, бароко); стиль епохи. Далі вчений зазначає: “У процесі розвитку людства зростала кількість стилістичних єдностей, одні набирали домінуючих значень, інші відходили на другий план, хоча ніщо не пропадало без сліду й відбувалося ускладнення і творів, і художнього процесу в цілому” [1, с. 85]. Тобто одним із законів художнього процесу є розвиток структури твору і зростання у ньому культурно-стилістичних шарів, зростання ступенів його відмінності і спільності стосовно інших феноменів культури. Б. Гончаров накреслює інший механізм стилетворення, ієрархічний, трьохступеневий: 1) мікрообраз (прийм, стилема); 2) художній твір; 3) поетична система (індивідуальний стиль) [5]. “За умови взаємодії мікрообразів окремих творів у поетичній системі виникає наскрізний поетичний образ”, – зазначає Гончаров [5, с. 256], ілюструючи цю тезу детальним аналізом двопланової композиції віршів Лермонтова, алегоричних картин у творах

Горького, двополюсної образної системи в поезії Некрасова, характеризуючи власне стильову доміную індивідуального стилю кожного з цих митців. На думку М. Полякова, структура стилю є досить складною і виявляється у різних іпостасях: носій значення, виразник експресії, засіб комунікації, виразник типу культури, – всі ці складові стилю реалізуються, конкретизуються, інтерпретуються в читацькій рецепції [21]. М. Гіршман, говорячи про стиль, акцентує увагу саме на суб'єктах взаємодії в межах певного твору: “Стиль як безпосередньо виражена єдність усіх елементів внутрішньої структури органічного художнього цілого – це в той же час і єдність закріпленого в цьому цілому взаєморозуміння суб'єктів, що спілкуються” [4, с. 292]. До структурної складової стилю М. Гіршман відносить і читача як адресата й інтерпретатора тексту.

Проблему структури стилю розробляв О. Соколов, у книзі “Теорія стилю” (1968) учений виклав діалектичний підхід до категорій стиль і структура стилю. О. Соколов увів поняття “носіїв стилю” щодо компонентів форми (композиція, система образів, жанрові форми, ритм, мовні засоби) і поняття “стилетвірних чинників”, яким охоплюється змістовий рівень твору (тема, проблематика, ідеї, образи у їхньому змістовому наповненні). Стилетвірні чинники визначають вибір тієї чи іншої системи художніх засобів і форм, звернення до відповідного стилю, що підтверджує провідну роль змісту в процесі художньої творчості. Однак: “...Елемент художньої структури, виступаючи як носій стилю, не стає завдяки тому елементом стилю. Композиція твору, підпорядковуючись тому чи іншому стилю, залишається композицією так само, як колорит – колоритом, ритм – ритмом. Але, стаючи носієм стилю, елементи структури набувають стильової характерності й тим самим входять у певну стильову систему, прикмети якої і є її елементами” [25, с. 88]. Визначаючи стиль як художню закономірність, що породжується функціонуванням носіїв стилю у взаємодії між собою, в контексті твору, Соколов дає змогу дослідникові стилю не обмежуватися смаковими оцінками на кшталт: стиль пластичний, легкий, важкий тощо. Саме структурні елементи стилю, носії стилю (характер асоціацій письменника, домінування певного виду тропів, типів композиції, фабульно-сюжетні особливості, конструювання часопростору художнього світу митця) дають ключ до стилю конкретного твору певного автора.

Усі спроби виписати поняття структури стилю не суперечать одна одній, доповнюють одна одну, водночас засвідчують, що поняття структури стилю є складним. Це система, що містить у собі інші підсистеми, значення яких зумовлені загальною структурою даного естетичного об'єкта. Структура стилю, взаємодія його різних рівнів спричинені як внутрішньо-стильовими, так і позалітературними, соціокультурними чинниками.

Д. Наливайко у низці своїх наукових робіт з історії та теорії літератури [15, 17, 18] застосовує для характеристики художнього стилю категорії “стильової константи” (СК) і “стильової доміную” (СД), що, на нашу думку, так само може бути витлумачено як один із підходів до пояснення структури стилю. Розглянемо цей аспект проблеми детальніше.

Стильова константа (від лат. *constans* – незмінний, постійний [24, с. 354]), як зазначає О. Ніколенко, – “це більш-менш постійна ознака стилю, яка визначає його неповторність серед інших і виявляється у стилях епох, напрямів, течій, шкіл, окремих митців та їхніх творів” [19, с. 26]. А. Ткаченко вживає як синонімічні формули поняття “типологічні риси”, “константи художньої системи” [27, с. 430], “стильові риси” [27, с. 432]. У цілому стильова константа поєднує в собі опозиційні характеристики стилю як динамічної системи: типологія/феноменологія, традиція/новаторство.

У ролі стильової константи можуть бути різноманітні елементи як форми, так і змісту. Важливо те, що вони мають певну сталість у літературному часопросторі. Хоч якби

міння загальні та індивідуальні стилі, стильові константи залишаються, а якщо ж вони мінються, це засвідчує динаміку, зміну стилів. Стильові константи свідчать про можливість відтворення певного стилю на різних етапах літературного розвитку, з'являються навіть терміни “неокласицизм”, “неоромантизм”, “необароко” (останній часто використовують стосовно творчості М. Булгакова, Й. Бродського, В. Шевчука).

Неможливо уявити напрями й течії як історико-типологічні утворення без рис єдності на естетико-художньому рівні, без стильових констант. У стилі ранніх епох поняття стильової константи ближче до поняття канону, у стилі романтизму, реалізму стильова константа – концептуальний еквівалент. Як зазначає Д. Наливайко: “Стиль як єдність усіх елементів змістової форми не тільки формується під впливом методу та “стилю мислення” епохи, але й містить певний їх концептуальний еквівалент... В динамічній системі художнього процесу утворюється стильовий еквівалент методу й загального “стилю мислення”, який складається зі згаданих констант” [17, с. 19].

Серед стильових констант реалізму Д. Наливайко виявляє світоглядні засади, образ світу, спосіб зображення, концепцію людини, жанр, визначає вплив світогляду на образну систему твору, зміст, авторську позицію та носії стилю [15, 17]. Тією чи іншою мірою, в тій чи іншій модифікації, зазначає Д. Наливайко, ці стильові константи художньої системи класичного реалізму властиві переважній більшості явищ реалістичного мистецтва. “Причому існують вони не канонічно, не над індивідуальними стилями письменників, а всередині їх і проявляються в конкретно-індивідуальних формах саме як втілення діалектичного зв'язку між закономірно-загальним та індивідуально-особистим” [17, с. 38].

Таке “абстрагування від багатьох нюансів, зосередження уваги на провідних і стабільних рисах (домінантах і константах) практикується як щодо індивідуальних, так і щодо “спільних” стилів. І цей принцип типологічної “колективізації” відомий не лише нашій, а загалом світовій науці про літературу”, – підсумовує А. Ткаченко [27, с. 425]. Стильові риси української літератури від “доісторичної доби” до “романтики”, “бідермаєру” і “натуральної школи” схарактеризовано в роботі Д. Чижевського – “Історія української літератури”. Підхід до характеристики стильових ознак, наприклад, романтизму, у Д. Чижевського здійснено за такою логікою: епоха; хронотоп (урахування специфіки вияву в національних літературах); концептуальні засади – опозиція до класицизму; світогляд (світ, людина, Бог); “сфера поетичної теорії та практики” [28, с. 355 – 362]. За цими принципами побудовано й монографію Д. Наливайка “Искусство: направления, течения, стили” [16, с. 106], де розглянуто такі “напрями й типи художньої творчості” світової літератури: ренесанс, бароко, класицизм, романтизм, реалізм, натуралізм, імпресіонізм, модернізм. Типологію “української романтики” чи реалізму ці науковці виписують у контексті світової літератури. Л. Тимофєєв уважав реалізм і романтизм типами творчості, що визначають характер та особливості літературного процесу в різні епохи, оскільки в них виявляються загальні особливості “образного відображення життя” [27, с. 426]. Б. Мейлах виділяв три типи творчості – реалістичний, романтичний, класицистичний. Як зазначає А. Ткаченко: “У самій ідеї типів творчості є свої плюси: це дає змогу співвідносити особливості певного стилю (отже – й людини) і з психологічною типологією мислення-відчуття та художнього бачення, і з найзагальнішими філософськими підвалинами, і з мистецькими виявами гри-змагання, “діонісійського” й “аполлонічного” типів творчості тощо” [27, с. 427]. “Типологічні полюси” є визначальними чинниками типів творчості, і якщо за критерій взяти, наприклад, світорозуміння і світовідчуття, то можна визначити такі типи творчості в їх

опозиції: позитивістський/інтуїтивістський (матеріалістичний/ідеалістичний); або міметичний/сенсуалістичний; або реалістичний/романтичний [27, с. 428].

До терміну “стильова константа” зустрічаємо низку синонімічних формулювань у довідкових виданнях, наукових працях, у підручниках і посібниках із зарубіжної та української літератур: характерні риси стилю, художньо-стильова система, стильові особливості, своєрідність стилю, стильова типологія, стійкі стильові ознаки тощо. Застосування категорії “стильової константи” як одиниці стильового аналізу є теоретично й методично виправданим, доцільним, оскільки ця категорія поєднує в своєму смисловому наповненні концептуальні та формальні структурні елементи стилю та їх реалізацію в художній структурі твору, і є поняттям містким, ємним, що передбачає типологічні й своєрідні характеристики художнього твору як стильового явища.

Отже, стильові константи – типологічні художньо-естетичні полюси стилю, єдність світоглядних, естетичних, змістових, жанрових, формальних його ознак; це концепція світу і людини, яка виявляється за логікою та внутрішнім законом певного художнього стилю (бароко, класицизму, романтизму, реалізму, модернізму, символізму, футуризму тощо).

Термін “домінанта” (від лат. *dominans* – головний, пануючий принцип, ідея, ознака; найважливіша складова частина [24, с. 224]) введений у теорію літератури представниками формальної школи, які виявляли активний інтерес до форми художнього тексту, того “специфічного, без чого немає мистецтва”, основного для художнього явища [32, с. 2, 3]. Розуміння стилю як принципу форми не однакове для різних представників формальної школи. Поняття домінанти за Б. Ейхенбаумом, Ю. Тиняновим – синонім основного творчого принципу, органічного для письменника, поета, а твір – єдність взаємозумовлених елементів, система. За В. Жирмунським, домінанта – “це панівний прийом, який підпорядковує собі й деформує всі інші ознаки” [6, с. 11]. Для В. Шкловського домінанта – це панівний прийом, а твір – “сума прийомів” [29]. Хоча цілісний аналіз твору формалісти не здійснювали, вони зробили важливий крок до прочитання естетичного смислу, знаходячи точку перетину форми й змісту в мистецтві, точку діалектичного взаємопроникнення їх – стильовий закон, принцип, зазначає В. Ейдінова [31, с. 136].

Р. Якобсон тлумачить категорію домінанти як одне з ключових понять формальної школи і структурного аналізу тексту: “Фокусуючий компонент твору мистецтва – домінанта – скеровує інші компоненти, визначає і трансформує їх. Саме вона забезпечує цілісність структури. Домінанта визначає специфіку твору” [33, с. 119]. Р. Якобсон поширює значення домінанти за межі окремого твору. Так, рима, силабіка й інтонація мають різну підпорядкованість у давньочеському регулярному вірші, в реалістичній поезії другої половини ХІХ ст. та в поезії ХХ ст.: то як домінанта, то як другорядна складова. В естетиці реалізму домінує мистецтво слова, відповідно змінюється й ієрархія поетичних цінностей. Далі Р. Якобсон говорить про естетичну функцію як домінанту мистецтва слова (художнього мовлення) загалом. Розглядаючи питання зміщення домінанти, Р. Якобсон зазначає: “Всередині системи поетичних норм елементи, які були вторинними, набувають статусу основних, першоступеневих” [33, с. 122]. І навпаки. Це стосується і жанрів, і понять художньої норми, канону, традиції. Саме формалісти щодо мистецтва слова, твердить Р. Якобсон, сформулювали наступне: усвідомлення традиційного канону і художньої новизни як відступу від канону. Інновація розуміється саме як те, що протиставлено канону. Суть кожного твору мистецтва – в одночасній наближеності й віддаленості від традиції.

Л. Кисельова у статті “Про стильову домінанту” вводить саме поняття “стильової домінанти” і наголошує на її стилевизначальній функції: “Уведення до літературознавчого обігу поняття “стильова домінанта” пояснює цілу низку явищ стилю письменника і самого по собі, і в його зв’язках, співвідношеннях, і спільній залежності від стильових закономірностей часу, оскільки в ній, у притаманній тільки даному письменникові формі та в найконцентрованішому вигляді, закарбовується позаособистісне, епохальне начало” [8, с. 302]. У підході до стилю письменника через його домінанту, в баченні стилю письменника крізь призму домінанти його часу немає суперечностей, індивідуальний стиль розмикається в бік епохальності. Домінуючий тип художнього мислення часу, який одночасно виявляє себе і створюється в індивідуальних стилях письменників і який цим же стилям і підпорядковується, може бути продуктивно співвіднесений зі стильовою домінантою митця, напряму, течії, епохи, вважає Л. Кисельова.

Н. Шумило тлумачить вияв домінуючого типу художнього вираження в індивідуальному стилі письменника на прикладі прози С. Васильченка: “Позначаючись на творчій особистості митця (йдеться про метод, світогляд, світовідчуття), він дістає конкретну реалізацію в баченні письменником свого героя, і у способі характеротворення, і у типі конфлікту, і у формі художнього твору на всіх трьох рівнях її експресивності – предметній, композиційній, мовленнєвій, здійснюючи цілісне стильове завдання” [30, с. 292]. О. Гаєвська досліджує у творах В. Стефаніка структурні взаємини традиційного народнопоетичного реалістичного письма й модерністського, на конкретних прикладах показуючи складні взаємовідносини і взаємодію реалізму й модернізму у художній практиці (як традиції й інновації) [2]. Ю. Ковалів у праці “Кларнетизм П. Тичини – нереалізована естетична концепція” [10] розглядає універсальний, тотальний структуротвірний принцип творів П. Тичини, стильову домінанту його поезії – гармонію сфер (панритм, синестезію, кларнетизм), еволюцію цього художнього засобу в різні періоди творчості поета. Торкаються цієї проблеми у своїх дослідженнях й А. Ткаченко [27] і Ю. Кузнецов [11].

Таким чином, стильова домінанта як найважливіша структурна складова стилю, провідний, домінуючий принцип побудови окремого твору, індивідуального стилю митця, течії, напряму, епохи є ключем до стилю, змісту твору. Стильовою домінантою може бути будь-яка стильова константа.

У стилях напряму, течії, в індивідуальних стилях стильовою домінантою виступає переважно спосіб зображення: об’єктивність (життєподібність) зображення у літературі реалізму і суб’єктивність – у літературі модернізму, сугестивний характер творення образу-символу в поезії символістів, асоціативний спосіб побудови тексту в літературі “потому свідомості”, двопланова, антитетична структура вірша у Ш. Бодлера, музикальність у поезії П. Верлена тощо. У конкретних художніх текстах це можуть бути композиційні особливості, символи, тропи, ритм тощо: наприклад, в індивідуальному стилі Д. Джойса домінує іронічне відсторонення, а в його есе “Джакомо Джойс” – фрагментарність композиції.

Стильова домінанта є визначальною характеристикою “великих стилів”. Так, у Д. Наливайка читаємо: “В реалістичній літературі маємо, як семантико-художню домінанту, спрямованість на специфічну об’єктивізацію зображення” [18, с. 10]. Називаючи головні ознаки, що визначають специфіку національних видів реалізму в європейській літературі, Д. Наливайко також послуговується терміном “домінанта”: “...В системній єдності духовної культури Франції XIX ст. все більшої сили та впливу набувала наукова домінанта...” [15, с. 71]; “Щодо англійського реалізму, то в його становленні активна роль належала комедійно-пародійному первню” [15, с. 75];

“Духовно-естетичною домінантою російського реалізму” є його зосередженість на людині й людських цінностях [15, с. 83]. Про індивідуальний стиль Кнута Гасмсуна в того ж таки Д. Наливайка читаємо: “Психологічний імпресіонізм є стильовою домінантою” творчої манери норвезького письменника [18, с. 343].

У довідкових виданнях, наукових працях, підручниках і посібниках із зарубіжної та української літератур так само зустрічаємо низку синонімічних формулювань до терміну “стильова домінанта”: перевага імпресіонізму в стильовій палітрі, романтичність світовідчуття і стилю, семантико-художня домінанта, неповторність стилю тощо. У навчальних програмах і підручниках є також формулювання, пояснення смислу яких буде полегшеним за умови чіткого усвідомлення значення терміну “стильова домінанта”: стильові тенденції, стильовий еkleктизм, різноманітність стильових манер, стильова поліфонія.

Суто методична доцільність введення термінів “стильова константа”, “стильова домінанта” (СД) як одиниць стильового аналізу визначається необхідністю ключового слова в синонімічному ряду. Так само видається доречним застосування категорій стильової константи і стильової домінанти під час аналізу художнього тексту з урахуванням його стильової своєрідності, оскільки ці поняття є структурними складовими категорії художнього стилю і пояснюють його типологічні й переважаючі ознаки.

Отже, стильова домінанта – переважаюча ознака художнього стилю, провідний структуротворчий принцип творчості митця, окремого твору, течії, напрямку, епохи.

Таким чином, стильові константи і стильова домінанта є тими категоріями, що характеризують типологічні та переважаючі риси певного художнього стилю і є його структурними складовими. Категорії стильової константи і стильової домінанти, поєднуючи в собі структурні елементи стилю та їх реалізацію в художній структурі тексту, дозволяють увиразнити найхарактерніші провідні типологічні та оригінальні, новаторські складові індивідуального стилю того чи іншого митця, твору. Стильові константи, стильова домінанта накладаються як матриця (лат. *matrix (matricis)* – джерело, початки, основа) [24, с. 304] на текст і дозволяють здійснювати аналіз його ключових, основних структурних складових з урахуванням стильової своєрідності.

Висновки.

1. Для забезпечення належного науково-методичного рівня системно-структурного аналізу художнього тексту з урахуванням стилю вважаємо за доцільне застосовувати терміни “художній стиль” (С) “стильові константи” (СК), “стильова домінанта” (СД). Причому категорію художнього стилю тлумачити як “художню закономірність тексту”, а не звичайну “сукупність ознак”.

2. Структура художнього стилю – певна закономірність поєднання типологічних змістових і формальних ознак (стильових констант) художнього тексту, наявність певної домінуючої стильової характеристики (стильової домінанти).

3. Стильовий аналіз художнього тексту – тлумачення ідейно-художнього наповнення твору шляхом розгляду його типологічних і домінуючої стильових ознак – стильових констант, стильової домінанти, які є гармонійним сплетінням загально-мистецького та індивідуального стилів і які мають своє конкретне вираження в художній закономірності певного тексту.

4. Для свідомого практичного застосування стильового аналізу одиницями такого аналізу варто вважати стильові константи і стильову домінанту (Подібно до того, як, наприклад, пообразний шлях аналізу оперує поняттями “художній образ (персонаж)”, “образна система”; композиційний – “елементи сюжету й позасюжетні компоненти”; мовно-стильовий – “лексико-стилістичний рівень твору” тощо). Стильові константи і

стильова домінанта характеризують концепцію світу, людини, категорію краси, спосіб зображення, жанрові пріоритети, поетику стилю, позицію автора. Поняття СК, СД варто вважати ключовими, послуговуючись і синонімічними формулюваннями: особливості стилю, характерні ознаки стилю, стильова типологія, своєрідність стилю тощо.

5. Тлумачення художнього стилю як художнього закону тексту увиразнює сприймання форми художнього твору такою, що залежить від його змісту, відповідає змістові, увиразнює зміст. Водночас виявляється художній закон тексту: зовнішня форма твору увиразнює смислові його надра. Текст усвідомлюється як складне діалектичне цілісне утворення.

6. За такого підходу художній стиль досліджується не в алгоритмі простого переліку сукупності ознак: оце, оце й оце. А з усвідомленням закономірного впливу змісту на форму, з усвідомленням доречності ґрунтовного розгляду форми для глибинного осягнення проблематики твору. Алгоритм стильового аналізу є таким: від стильових констант (стильової домінанти) до проблеми (ідеї, авторської концепції) твору.

Використана література

1. Боров Ю.Б. Художественный стиль, метод и направление / Ю.Б. Боров. – М. : Наука, 1982. – С. 76 – 91. – (Современные аспекты изучения. Теория литературных стилей).
2. Гаєвська О. Василь Стефаник. Поетика стилю / О. Гаєвська. – К. : Наукова думка, 1987. – С. 263 – 290. – (Індивідуальні стилі українських письменників ХІХ – початку ХХ ст.).
3. Гиршман М.М. Стиль как литературоведческая категория : учебное пособие / М.М. Гиршман. – Донецк : ДонГУ, 1984. – 26 с.
4. Гиршман М.М. Стиль литературного произведения / М.М. Гиршман. – М. : Наука, 1982. – С. 257 – 300. – (Современные аспекты изучения. Теория литературных стилей).
5. Гончаров Б.П. Проблема художественного целого и системность стилевого анализа / Б.П. Гончаров. – М. : Наука, 1982. – С. 228 – 257. – (Современные аспекты изучения. Теория литературных стилей).
6. Жирмунський В.М. Предисловие. Вопросы теории литературы : Статьи. 1916 – 1926 гг. / В.М. Жирмунський. – Л. : Academia, 1928. – С. 3 – 15.
7. Жирмунский В.М. Теория литературы. Поэтика. Стилистика / В.М. Жирмунский. – Л. : Наука, 1977. – 407 с.
8. Киселева Л.Ф. О стилевой доминанте / Л.Ф. Киселева. – М. : Наука, 1982. – С. 301 – 320. – (Современные аспекты изучения. Теория литературных стилей).
9. Кожин В.В. Становление классического стиля в русской литературе / В.В. Кожин. – М. : Наука, 1976. – С. 65 – 94 с. – (Теория литературных стилей. Типология стилевого развития нового времени. Соотношение гармонии и дисгармонии в стиле).
10. Ковалів Ю.І. Кларнетизм П. Тичини – нереалізована естетична концепція / Ю.І. Ковалів/ – К. : ПЦ “Фоліант”, 2004. – С. 98 – 105. – (Стильові тенденції української літератури ХХ століття).
11. Кузнецов Ю.Б. Импрессионизм в українській прозі кінця ХІХ – ХХ ст. : Проблеми естетики і поетики / Ю.Б. Кузнецов. – К. : Зодіак – Еко, 1995. – 303 с.
12. Лосев А.Ф. Проблема художественного стиля / А.Ф. Лосев. – К. : Collegium, 1994. – 286 с.
13. Літературознавчий словник-довідник ; ред. колегія Гром’як Р.Т., Ковалів Ю.І., Теремко В.І. – К. : ВЦ “Академія”, 2007. – 752 с.
14. Литературная энциклопедия терминов и понятий ; гл. ред. и составитель А.Н. Николюкин. – М. : НПК “Ителвак”, 2001. – 1600 с. – Стб. 1031 – 1033. – С. 363.
15. Наливайко Д.С. Теорія літератури і компаративістика / Д.С. Наливайко. – К. : ВД “Києво-Могилянська академія”, 2006. – 347 с.
16. Наливайко Д.С. Искусство : направления, течения, стили / Д.С. Наливайко. – К. : Мистецтво, 1981. – 288 с.

17. Наливайко Д.С. Стиль напряму й індивідуальні стилі в реалістичній літературі ХІХ ст. / Д.С. Наливайко. – К. : Наукова думка, 1987. – С. 3 – 42. – (Індивідуальні стилі українських письменників ХІХ – початку ХХ ст.).
18. Наливайко Д.С. Зарубіжна література : підручник для 10 класу / [Д.С.Наливайко, К.О. Шахова, Н.М. Нагорна, Л.О. Кисельова]. – К. : Світ знань, 2004. – 392 с.
19. Ніколенко О.М. Стиль та проблеми стильового аналізу. Трактатування стилю в різних науках / О.М. Ніколенко. – К., 2005. – № 4. – С. 22 – 28. – (Всесвітня література в середніх навчальних закладах України).
20. Подгаецкая И.Ю. К понятию “классический стиль” / И.Ю. Подгаецкая. – М. : Наука, 1976. – С. 41 – 64. – (Теория литературных стилей. Типология стилевого развития нового времени).
21. Поляков М.Я. Вопросы поэтики и художественной семантики / М.Я. Поляков. – М. : Сов. писатель, 1986. – 480 с.
22. Пospelов Г.Н. Проблемы литературного стиля / Г.Н. Пospelов. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1970. – 330 с.
23. Сакулин П.Н. Филология и культурология / П.Н. Сакулин. – М. : Высш. шк., 1990. – 240 с.
24. Словник іншомовних слів ; за ред. О.С. Мельничука. – К. : Гол. ред. УРЕ, 1977. – 776 с.
25. Соколов А.Н. Теория стиля / А.Н. Соколов. – М. : Искусство, 1968. – 223 с.
26. Тимофеев Л.И. Основы теории литературы / Л.И. Тимофеев. – [5-е изд., испр. и доп.]. – М. : Просвещение, 1966. – 480 с.
27. Ткаченко А.О. Мистецтво слова. Вступ до літературознавства / А.О. Ткаченко. – К. : ВПЦ “Київський університет”, 2003. – 448 с.
28. Чижевський Д.І. Історія української літератури : Від початків до доби реалізму / Д.І. Чижевський. – Тернопіль : Феміна, 1994. – 480 с.
29. Шкловский В.Б. О теории прозы / В.Б. Шкловский. – М. : Сов. писатель, 1983. – 383 с.
30. Шумило Н.М. Стильова домінанта прози Степана Васильченка / Н.М. Шумило. – К. : Наукова думка, 1987. – С. 291 – 310. – (Індивідуальні стилі українських письменників ХІХ – початку ХХ століття).
31. Эйдинова В.В. Стиль художника / В.В. Эйдинова. – М. : Худ. лит., 1991. – 285 с.
32. Эйхенбаум Б.М. Вокруг вопроса о формалистах // Печать и революция. – 1924. – № 5. – С. 2 – 43.
33. Якобсон Р.О. Язык и бессознательное / Р.О. Якобсон. – М. : Гнозис, 1996. – 245 с.

~~~~~ * * * ~~~~~